

Analysis of the Fundamental Foundations of Sustainable Agricultural Development with Thematic Analysis Approach

Ahmad Hajarian¹

1. (Corresponding Author) Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Geography and Planning, University of Isfahan, Isfahan, Iran

Email: a.hajarian@ltr.ui.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Paper

Article History:

Received:

2 April 2025

Received in revised form:

30 May 2025

Accepted:

6 July 2025

Available online:

17 August 2025

Keywords:

Development,
Agriculture,
Sustainable Agriculture,
Thematic Analysis.

ABSTRACT

Agriculture is considered the axis of independence and development of any country. Due to the distinctive characteristics of the agricultural sector, this sector can be considered the driving force of the economy within the framework of economic development. In order to achieve sustainable agricultural development, in addition to determining the basic sectors for optimal investment, the challenges and potentials facing this sector should also be identified. In this study, the contexts of agricultural development were identified using the content analysis method. Information was collected based on semi-structured interviews with academic professors and experts, experts and stakeholders specializing in the subject of agriculture and the study of sources and documents. The findings show that 29 basic concepts were identified from 145 open codes, which can be divided into 9 categories of organizing themes. These concepts were divided into 9 categories including: structural and infrastructure, marketing, policy-making, educational and extension factors, economic, participation, water resources, attitudinal and supportive as the organizing themes of the research subject. The results of the analysis indicate that attention should be paid to member participation, farmer empowerment, changing attitudes towards raw product sales, improving water resources, improving infrastructure, and comprehensive and complete policymaking for agricultural development. Employment and unemployment, which are very important issues in rural areas, can be solved in general through agriculture and its development.

Citation: Hajarian, A. (2025). Analysis of the Fundamental Foundations of Sustainable Agricultural Development with Thematic Analysis Approach. *Journal of Rural Research*, 16 (2), 47-65.
<http://doi.org/10.22059/jrur.2024.374056.1926>

© The Author (s)

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

Publisher: University of Tehran Press

Extended Abstract

Introduction

In Iran, the development of the agricultural sector is a prerequisite for economic development, and until the obstacles to the development of this sector are removed, other sectors will not flourish and grow. In Iran, in particular, despite the long history, development policies have not yet reached the desired result, and the country's development path is facing wide challenges. For example, the review of economic development policies shows that in addition to macro-level approaches such as policies related to growth, eliminating unemployment and controlling inflation, and micro-level reviews such as policies related to businesses and households, regional approaches are also of great importance for explaining and making development policies. Because some uncoordinated development indicators in the country have created a huge difference between the provinces in terms of having some indicators. Therefore, according to the spatial and spatial location of Iran, focusing on the important aspect of development; This means that agriculture can accelerate the overall development process in the future. Accordingly, in order to achieve overall development, while identifying its most important challenges, it is necessary to consider the most practical solutions in order to use these strategies to target the efforts to achieve the development of the country in the field of agriculture.

Methodology

The present research was done with thematic analysis method. Thematic analysis is actually a method to recognize, analyze and report patterns in qualitative data. This method is also a process for analyzing textual data and transforms scattered and diverse data into rich, processed and detailed data. In this method, qualitative data are divided, classified, summarized and reconstructed, and it facilitates finding important patterns and concepts within the collection of qualitative data. In this method, based on a specific procedure and on three levels, basic themes (codes and key points in the text), organizing themes (themes obtained by

combining and summarizing the basic themes) and overarching themes (higher themes that include the principles governing the text) as a whole, and roles of all themes are placed in that network according to the general and specific relationship with each other.

Results and discussion

The data obtained from the interviews were analyzed by thematic analysis method and the main themes were identified with the aim of explaining the elements of agricultural development. In total, based on the thematic analysis of the data, 29 basic concepts were identified that form the basis of the research model. These concepts were divided into 9 categories including: structural and infrastructure, marketing, policy making, educational and promotion factors, economic, participation, water resources, attitude and support as organizing themes of the research topic.

Economic theme with concepts: agricultural profit, agricultural productivity and transportation cost.

Structural and infrastructure theme with concepts: integration of agricultural lands, processing industries, agricultural mechanization, basic resources and knowledge-based companies.

Marketing theme with concepts: export, marketing methods, market access and elimination of dealers.

Policy theme with concepts: land use policy and competitive policy.

Educational and promotional content with concepts: needs assessment, indigenous knowledge and educational content.

Management theme with concepts: supervision, overview, system approach and parallel work.

The theme of participation with concepts: non-governmental organizations and the private sector.

The theme of water resources with concepts: underground water, water pollution, suitability of cultivation pattern with water resources and water allocation.

The content of attitudinal factors with concepts: the attitude of cooperative culture and the attitude of raw sales.

The topic of support factors with concepts: insurance of agricultural products, credit support and government support.

In the first stage, 145 open codes were obtained by open coding the conducted interviews. experts for each theme. The theme of economic factors has the largest share of codes, with 24 codes, which shows that experts emphasize more on this theme. In order to document the concepts and themes discovered, quotes from university professors and workers in this department were used, and conducting interviews and designing open questions according to the existing theoretical literature and studies in the field of agriculture, managers, as well as the experience of researchers and studies.

Conclusion

Agriculture as the axis of development in Iran is facing major challenges. The importance of agriculture as the most important driver of development has been the focus of researchers and policymakers in many future researches and studies. Available evidence shows that sustainable increase in agricultural productivity is a major challenge for every region of the world. Creating sustainable and resilient agriculture and achieving needed increases in food production are critical to achieving other sustainable development goals. Adopting the best management practices experienced in many developed countries is very necessary and vital for poor smallholder farmers in developing countries. Since the food system is one of the biggest development challenges that must be addressed to end extreme hunger and poverty without destroying the environment; Undoubtedly, the global food system is under considerable pressure, and human-induced climate change, water scarcity and pollution, biodiversity loss, ocean acidification, and other environmental hazards all threaten humanity's ability to feed the world's population.. Too much agricultural produce is lost or wasted due to inefficient harvesting and processing, lack of storage and spoilage, and diversity has been lost in many farming systems and regimes. In many poor countries, smallholder farmers go hungry because they do not produce

enough food to feed their families and have no alternative sources of income. Accordingly, focusing on agriculture was and is one of the basic prerequisites for development.

In this research, according to the themes extracted, it can be said that the category of agricultural development is a concept that can cover other categories and also has an aspect of analysis. In a general view, it can be said that the studied society emphasized on the development of agriculture, which is included and abstracted from other major categories and is influenced by several factors. They acknowledged that if there are no economic factors and comprehensive and correct policy in agricultural development, planning, projects, executive activities, etc. will not lead to successful results and its negative effects will appear.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

I am grateful to all the scientific consultants of this paper.

تحلیل بسترهای بنیادین توسعه کشاورزی پایدار با رویکرد تحلیل مضمون

احمد حجاریان^۱

۱- نویسنده مسئول، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. رایانامه: a.hajarian@litr.ui.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	کشاورزی، محور استقلال و توسعه هر کشور محسوب می‌شود. به دلیل ویژگی‌های بارز بخش کشاورزی، این بخش را می‌توان محرکه اقتصاد در چارچوب توسعه اقتصادی دانست. به منظور تحقق توسعه پایدار کشاورزی، بایستی ضمن تعیین بخش‌های پایه به منظور سرمایه‌گذاری بهینه، چالش‌های و پتانسیل‌های پیش‌روی این بخش نیز شناسایی شوند. در این پژوهش با استفاده از روش تحلیل مضمون، بسترهای توسعه کشاورزی شناسایی شدند. اطلاعات بر اساس مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته از اساتید و خبرگان دانشگاهی، کارشناسان و ذینفعان دارای تخصص در موضوع کشاورزی و مطالعه منابع و اسناد جمع‌آوری شده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد از میان ۱۴۵ کد باز ۲۹ مفهوم پایه‌ای شناسایی شد که در ۹ دسته مضامین سازمان دهنده قابل تقسیم‌بندی هستند. این مفاهیم در ۹ دسته شامل: ساختاری و زیربنایی، بازاریابی، سیاست‌گذاری، عوامل آموزشی و ترویجی، اقتصادی، مشارکت، منابع آبی، نگرشی و حمایتی به عنوان مضامین سازمان دهنده موضوع پژوهش تقسیم‌بندی شدند. نتایج تحلیل‌ها حاکی از این است که باید به مشارکت اعضا، توانمندسازی کشاورزان، تغییر نگرش نسبت به خام‌فروشی محصولات، ارتقا منابع آبی، بهبود زیرساخت‌ها و سیاست‌گذاری جامع و کامل در جهت توسعه کشاورزی توجه نمود. اشتغال و بیکاری که از موضوعات بسیار مهمی در نواحی روستایی می‌باشد از طریق کشاورزی و توسعه آن می‌تواند به‌طور کلی حل گردد.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۱۳ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۳/۰۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۱۵ تاریخ چاپ: ۱۴۰۴/۰۵/۲۶	
واژگان کلیدی: توسعه، کشاورزی، کشاورزی پایدار، تحلیل مضمون.	

استناد: حجاریان، احمد. (۱۴۰۴). تحلیل بسترهای بنیادین توسعه کشاورزی پایدار با رویکرد تحلیل مضمون. *مجله پژوهش‌های روستایی*، ۱۶ (۱)، ۴۷-۶۵

<http://doi.org/10.22059/jrur.2024.374056.1926>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

© نویسندگان

مقدمه

به‌طور کلی توسعه و توسعه‌یافتگی از دیر باز از مباحث بسیار مهم و اغلب چالش‌برانگیز در حوزه‌های مختلف بوده است. پرداختن به چالش‌های توسعه به‌ویژه توسعه پایدار مستلزم تمرکز مشترک بر پایان دادن به فقر شدید در همه اشکال آن و تغییر اساسی در شیوه سازمان‌دهی اقتصاد است. تمرکز و همکاری لازم بین بازیگران و کشورها از طریق اهداف مشترک جهانی قابل‌دستیابی است و به همین دلیل جهان به اهداف مؤثر و مشترک برای توسعه پایدار نیاز دارد تا اهداف توسعه هزاره در آینده محقق شود. اگر سیاست‌گذاری‌های توسعه توصیف خوبی از چالش‌هایی باشد که جهان با آن مواجه است، پس مجموعه جدیدی از اهداف پس از سال ۲۰۱۵ تا سال ۲۰۳۰ باید برای همه کشورهای غنی و فقیر برای ابعاد توسعه پایدار اعمال شود (Chen & Ravallion, 2010). این بدان معنا نیست که هر هدفی باید یک «هدف کششی» برای هر کشور باشد. به‌عنوان مثال، کشورهای ثروتمند احتمالاً به اکثر اهداف مربوط به توسعه اقتصادی دست‌یافته‌اند، اما بسیاری از آن‌ها هنوز از اهداف مربوط به شمول اجتماعی، پایداری زیست‌محیطی و حکمرانی عقب هستند. کشورهایی که نمی‌توانند به‌تنهایی به اهداف خود برسند باید برای انجام این کار از حمایت بین‌المللی برخوردار شوند (Sustainable Development Solutions Network, 2023). در بسیاری از مناطق، تغییرات اقلیمی، کمبود آب و سایر تهدیدات زیست‌محیطی مانند تخریب زمین و از دست دادن تنوع زیستی باعث ناپایدار شدن عرضه غذا و افزایش خطر گرسنگی می‌شود. همچنین رشد سریع جمعیت در مناطق فقیر و با کمبود مواد غذایی به این چالش‌ها می‌افزاید. علاوه بر این، بازارهای جهانی و محلی مواد غذایی مستعد نوسانات گسترده قیمت هستند.

کشاورزی درآمد بیش از یک میلیارد نفر را در سراسر جهان فراهم می‌کند (Fielke et al., 2020). کشاورزی از جمله بخش‌های مهم اقتصادی است که تولیدات آن دارای نقش بنیادی در تداوم حیات انسانی است. کشاورزی بخش اصلی فعالیت در اکثر کشورهای در حال توسعه می‌باشد و توسعه اقتصادی در این کشورها ارتباط نزدیکی با توسعه کشاورزی آن‌ها دارد. بخش کشاورزی با توجه به وسعت عرصه تحت مدیریت و نیز به دلیل تغییرپذیری و پویایی از بخش‌هایی است که تدوین راهبردهای آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. نقش این بخش در امنیت غذایی و تأثیر آن در تولید ناخالص ملی کشور اقتضا می‌کند که گام‌های اساسی برای تدارک مطالعات پایه‌ای برداشته شود (Tilov et al., 2021).

توسعه پایدار کشاورزی یک هدف مهم در برنامه‌ریزی اقتصادی و توسعه انسانی در سراسر جهان است (Aiello et al., 2019). توسعه پایدار در بخش کشاورزی، منابع آب، شیلات، زمین، جنگلداری، گیاهان و ژنتیک گیاهی را حفظ می‌نماید، از نظر اقتصادی رشد پذیر و پویا، به لحاظ تجارتي رقابتی، از نظر اجتماعی قابل قبول و به لحاظ فنی مناسب و از نظر محیط‌زیستی سازگار و حافظ منابع محیط‌زیست است (Rezaeefar et al., 2023:2). کشاورزی پایدار به‌منزله یک شاخه مهم از توسعه پایدار (Popkova et al., 2022)، پیش‌شرطی کلیدی برای سودآوری بلندمدت فعالیت‌های کشاورزی به شمار می‌آید (Khorami et al., 2020). با توجه به ماهیت پیچیده و بحث‌برانگیز مفهوم کشاورزی پایدار که بسیار گسترده بوده و به‌طور هم‌زمان شامل مسائل زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی است، ارائه تعریفی دقیق و جامع از آن بسیار دشوار است (Szczepanek et al., 2021). به همین ترتیب یک برداشت جامع‌تر، کشاورزی پایدار به‌منزله سیستم یکپارچه‌ای از شیوه‌های تولیدی دامی و زارعی تعریف‌شده است که مبتنی بر شرایط منحصر به فرد یک منطقه خاص بوده و در بلندمدت نیازهای غذایی انسان را برطرف می‌کند و کیفیت محیط‌زیست را افزایش می‌دهد. در این راستا، کشاورزی پایدار سیستمی است که ضمن مدیریتی موفق در استفاده از منابع برای تأمین نیازهای غذایی بشر، کیفیت محیط را حفظ و ذخایر منابع طبیعی را افزایش می‌دهد. بر همین اساس توسعه به‌ویژه توسعه در زمینه کشاورزی بستری برای توسعه کلی جوامع بوده است (Rambo, 2017: 1).

در ایران نیز توسعه بخش کشاورزی پیش شرط توسعه اقتصادی است و تا زمانی که موانع توسعه این بخش برطرف نشود سایر بخش‌ها نیز به شکوفایی و رشد نخواهد رسید (Jamshidi et al., 2023). در ایران به‌طور خاص سیاست‌های توسعه با وجود پیشینه طولانی هنوز به نتیجه مطلوبی نرسیده‌اند و مسیر توسعه کشور با چالش‌های گسترده‌ای مواجه است. برای مثال بررسی سیاست‌های توسعه اقتصادی نشان می‌دهد که علاوه بر رویکردهای کلان مانند سیاست‌های مرتبط با رشد، رفع بیکاری و کنترل تورم و بررسی‌های خرد مانند سیاست‌های مرتبط با بنگاه و خانوار، رویکردهای بخشی و منطقه‌ای هم از اهمیت بالایی برای تبیین و سیاست‌گذاری توسعه برخوردار است. چرا که برخی شاخص‌های توسعه‌ای ناهم‌هنگ در کشور تفاوت فاحشی بین استان‌ها به لحاظ برخورداری از برخی شاخص‌ها ایجاد کرده است. از این‌رو با توجه به موقعیت فضایی و مکانی کشور ایران تمرکز بر بعد مهم توسعه پایدار؛ یعنی کشاورزی می‌تواند در آینده به روند توسعه کلی شتاب بیشتری ببخشد. بر همین اساس لازم است برای نیل به توسعه کلی ضمن شناسایی مهم‌ترین چالش‌های آن، کاربردی‌ترین راهکارها نیز مدنظر قرار گیرد تا با استفاده از این راهبردها تلاش‌ها را برای دستیابی به توسعه کشور در حوزه کشاورزی پایدار هدفمند کرد لذا هدف از این پژوهش تحلیل راهکارهای توسعه کشاورزی پایدار با استفاده از رویکرد تحلیل مضمون می‌باشد.

بر همین اساس سانچا^۱ و همکارانش (۲۰۱۵) در پژوهشی نشان داده‌اند که از اساسی‌ترین پیشران‌های توسعه پایدار در یک کشور فشارهای نهادی در سطح کشور یعنی اجبار، نظارت و هنجارمند کردن آن است. همچنین ایجاد رشد خارجی ناشی از برنامه‌های اقتصادی جهانی و تهیه منابع بین‌المللی و استفاده هم‌زمان از مزایای بومی‌سازی رشد و توسعه در کشورهای مختلف ممکن می‌شود.

کای^۲ (۲۰۰۵) در پژوهشی با عنوان انعکاسی از نقش کشاورزی در کاهش رشد فقر در مناطق روستایی کشورهای آمریکای لاتین به این نتیجه رسیدند که به‌طور میانگین در کشورهای درحال توسعه، کشاورزی به سمتی پیش می‌رود که هم به رشد تأثیر بگذارد و هم به کاهش فقر کمک نماید. این دو محقق بر این تأکید دارند که باید ارتباط تاریخی بین رشد بخش کشاورزی و رشد بخش غیر کشاورزی موردتوجه قرار گیرد.

استوچانو^۳ و همکارانش (۲۰۱۷) در پژوهشی نشان داده‌اند سیاست توسعه در همه کشورهای توسعه‌نیافته تلاشی است تا با ایجاد و تقویت رشدی پایدار در این کشورها مانع افزایش مهاجرت به کشورهای توسعه‌یافته باشد. لانی^۴ و همکارانش (۲۰۲۰) در پژوهشی به روش آینده‌پژوهی به شناسایی و تحلیل سیاست‌گذاری‌های توسعه و سیاست‌های بهداشتی در آفریقای جنوبی پرداخته‌اند. از نظر آن‌ها تقویت سیاست‌های توسعه بیشتر در کشورهای کم‌درآمد و سیاست‌های بهداشتی و درمانی عموماً در کشورهای سطح متوسط دنبال می‌شود، چرا که مطالعات نشان داده که این سیاست‌ها عموماً در کشورهای توسعه‌یافته نتایج مطلوبی داشته است. دتونی^۵ و همکارانش (۲۰۲۰) در پژوهشی توجه به بهبود اثربخشی مداخلات برنامه‌ریزی، توجه به مناطق روستایی و کشاورزی با اهداف توسعه را باعث کارآمدی سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای می‌دانند.

بلالی و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهشی به بررسی موانع توسعه کشت گیاهان دارویی در نواحی روستایی شهرستان نهاوند با رویکرد تحلیل مضمون پرداختند. نتایج این تحقیق نشان داد ناکافی بودن صنایع تبدیلی و تکمیلی، عدم اطلاع

1. Sancha

2. Kay

3. Stojanov

4. Lane

5. De Toni

کشاورزان از بازار هدف، عدم توانایی کشاورزان در بسته‌بندی و فروش بازارپسند محصولات از جمله موانع توسعه کشت گیاهان دارویی در شهرستان نهاوند هستند. در جهت کاهش موانع و توسعه کشت راه‌اندازی یک سیستم جامع حمایتی (مالی- اطلاعاتی) می‌تواند مؤثر واقع گردد.

صدر موسوی (۲۰۱۹)، در پژوهشی نشان می‌دهند که کم‌رنگ شدن جایگاه روستا و کشاورزی در رویکرد توسعه ملی و عدم تطابق اقدامات با بنیان‌های توسعه پایدار از مهم‌ترین چالش‌های توسعه هستند. غفاری فرد (۲۰۱۹)، در پژوهشی آسیب‌شناسی برنامه‌های توسعه کشور در خصوص سیاست‌گذاری توسعه و توازن منطقه‌ای را نشان داده و تدوین و تصویب ضوابط ملی آمایش، تهیه اسناد ملی توسعه استان‌ها مهم‌ترین راهبرد توسعه بیان کرده‌اند.

مبانی نظری

از ابتدای شکل‌گیری نظریات توسعه تا کنون رویکردهای مختلفی نسبت به این مفهوم مطرح شده‌اند و نظریات توسعه دوره‌های مختلفی از گذشته تا کنون داشته و در هر دوره رویکردی خاص غالب بوده است. بر این اساس، برای دسته‌بندی نظرات توسعه، چند شیوه وجود دارد که به‌طور کلی می‌توان گفت در ابتدایی‌ترین رویکرد، مفهوم توسعه با صنعتی شدن جوامع شناخته می‌شد و نظریات توسعه مترادف با نظریات صنعتی شدن بوده‌اند. پس از جنگ جهانی دوم نظریات اقتصادی صرف که به دنبال شناخت الگوهای رشد اقتصادی بود، بر این عرصه حاکمیت داشت و رشد و آزادسازی اقتصادی به معنی توسعه قلمداد می‌شد. به دنبال آن اقتصاد توسعه، به‌عنوان شاخه‌ای از رشته اقتصادی، در خلال مطالعاتی که پیش از آن دوره به اقتصاد استعماری معروف بودند، شکل گرفت. پس‌از آن با تشکیل بانک جهانی روند توسعه و تعریف توسعه متفاوت شد و آزادسازی اقتصادی و کوچک‌تر شدن اندازه دولت‌ها و رشد بخش خصوصی ملاک توسعه جوامع قرار گرفت و تقریباً درصد بالایی از جوامع توسعه‌یافته امروزی زیر چتر همین سیاست‌ها توسعه‌یافته شده‌اند. آزادسازی تجارت، تغییر قیمت‌های داخلی به قیمت‌های جهانی، بهبود درآمدها از طریق بسط پایه‌های مالیاتی و اصلاح امور مالیات‌ها، کاهش کسری بودجه دولت از راه کاهش هزینه‌های عمومی به‌ویژه یارانه‌ها از جمله این اصلاحات محسوب می‌شوند. پیامد این امر بازهم وابستگی هر چه بیشتر کشورها به کمک‌های بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول بود و به نتایج ناامیدکننده‌ای در آفریقا و آمریکای جنوبی منجر شد و عوامل خارجی بیشتر در عدم توسعه کشورهای جهان سوم مؤثر بوده است. بنابراین در رویکردهای نظری از این دوره با عنوان نظریه وابستگی و نظام جهانی یاد می‌شود. این نظریه را می‌توان در چارچوب نظریات اقتصاد سیاسی موردتوجه قرار داد. چرا که نظام جهانی در این رویکرد به‌مثابه واقعیتی اجتماعی است که دربرگیرنده تعاملات میان ملت‌ها، شرکت‌ها و مؤسسات، خانواده‌ها، طبقات و گروه‌های هویتی از همه نوع است (vadie et al., 2018: 48). در نهایت جدیدترین رویکرد که بر وضعیت کشورهای درحال توسعه متمرکز است؛ بر توسعه نهادی و پایدار بر مبنای توانمندسازی دولت متمرکز است. در این رویکرد دولت‌ها به کمک نهادهای مردمی چالش‌های توسعه را شناسایی و برای آن برنامه‌ریزی می‌کنند. بر همین اساس برای بررسی چالش کشورهای درحال توسعه، به یک چارچوب نهادی نیاز است که از اقتصاد بازار حمایت کند و نقش دولت‌ها را به‌عنوان ناظر در نظر بگیرد. در این رویکرد، توسعه به معنی مبارزه با فقر مطرح‌شده و مسئولیت اصلی مقابله با فقر به عهده دولت‌های ملی و نظارت آن بر عهده اجتماع بین‌المللی است. بر مبنای این رویکرد در راستای دستیابی به اهداف توسعه باید استراتژی‌های مقابله با گرسنگی در اولویت باشد. این استراتژی‌ها شامل؛ افزایش در دسترس بودن و مقرون به‌صرفه بودن مواد غذایی مغذی، به‌ویژه برای جمعیت‌های آسیب‌پذیر و ترویج آب سالم، بهداشت و بهداشتی برای

کاهش بیماری‌های اسهالی که باعث سوءتغذیه، به‌ویژه در میان کودکان خردسال شده است و استراتژی برنامه‌های تغذیه هدفمند برای کودکان آسیب‌پذیر، زنان باردار، و مادران شیرده، از جمله ترویج تغذیه با شیر مادر است. علاوه بر این راهبرد شبکه‌های ایمنی مواد غذایی نیز مهم و حیاتی است که برای حصول به چنین استراتژی‌هایی مدیریت، کشاورزی پایدار و مدیریت آب و بهداشت نقش تعیین‌کننده‌ای دارد (Report of Leadership Council of the Sustainable Development Solutions Network, 2014: 10). همچنین کشاورزی معیشت اصلی فقرا و پایه اصلی اقتصاد بسیاری از کشورها است. وقتی کشاورزی مولد باشد، فقر کاهش می‌یابد. اما وقتی کشاورزی غیرمولد باشد و تحت فشارهای محیطی قرار گیرد، فقر تشدید می‌شود. بنابراین، بهبود بهره‌وری مزارع و فرآوری مواد غذایی یکی از مهم‌ترین راه‌ها برای ریشه‌کن کردن فقر شدید، از جمله گرسنگی در مناطق روستایی و شهری است (Sustainable Development Solutions Network, 2020: 5). ریشه‌کنی فقر بزرگ‌ترین چالش جهانی پیش روی جهان امروز و یک نیاز ضروری برای توسعه است. جهان از زمان تصویب اهداف توسعه هزاره پیشرفت زیادی در کاهش فقر شدید داشته است و اکنون چشم‌انداز واقع‌بینانه‌ای برای ریشه‌کنی فقر شدید در همه اشکال آن تا سال ۲۰۳۰ وجود دارد. بنابراین پایان دادن به فقر شدید در همه اشکال آن، با حمایت از اهداف توسعه باید به هدف اول تبدیل شود. به این ترتیب جهان تداوم مبارزه با فقر شدید را در طول گذار از اهداف توسعه هزاره به اهداف توسعه پایدار تضمین خواهد کرد. اما مطالعاتی که در دهه‌های اخیر در زمینه روند نابرابری‌های منطقه‌ای صورت گرفته است. رویکردی را ارائه می‌کند که تحت عنوان رویکرد بینابینی ارائه شده است. نظریه‌پردازان این رویکرد معتقدند که رابطه رشد اقتصاد ملی و نابرابری منطقه‌ای در طول زمان بستگی به سطح توسعه مناطق و یا مقیاس مطالعه دارد. به این ترتیب که در برخی مناطق، رابطه رشد و نابرابری رابطه‌ای مثبت، اما در برخی مناطق، این رابطه منفی است. با این اوصاف برای حل چالش‌های توسعه نیاز به رویکردی ترکیبی و بین‌رشته‌ای است که بر اساس آن روندهای توسعه در مناطق مختلف رشد شتابانی داشته باشد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ هدف از نوع کاربردی و به لحاظ ماهیت و روش از نوع مطالعه کیفی است. پژوهش حاضر با روش تحلیل مضمون^۱ انجام گرفته است. تحلیل مضمون، در واقع روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش همچنین، فرآیندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌های غنی، پردازش شده و تفصیلی تبدیل می‌کند (Braun & Clarke, 2006). در این روش داده‌های کیفی تقسیم‌بندی، طبقه‌بندی، تلخیص و بازسازی می‌گردند و یافتن الگوها و مفاهیم مهم را درون مجموعه، داده‌های کیفی تسهیل می‌نماید. در این روش، بر اساس یک‌رویه مشخص و در سه سطح مضامین پایه (کدها و نکات کلیدی موجود در متن)، مضامین سازمان دهنده (مضامین به‌دست‌آمده از ترکیب و تلخیص مضامین پایه) و مضامین فراگیر (مضامین عالی دربرگیرنده اصول حاکم بر متن به‌عنوان یک کل) (را نظام‌مند می‌کند و نقش‌هایی از کل مضامین با توجه به رابطه اعم و اخص با یکدیگر در آن شبکه جایگذاری شده‌اند) (Kamali, 2018). داده‌های پژوهش از طریق مصاحبه‌های هدفمند عمیق نیمه ساختاریافته با ۱۵ تن از اساتید دانشگاهی، کارشناسان و ذینفعان دارای تخصص با موضوع کشاورزی به‌دست‌آمده است (جدول شماره ۱)، که با توجه به اشباع نظری^۲ با تحلیل عمیق و کفایت کدهای به‌دست‌آمده و همچنین پیدا نشدن مفاهیم جدید در مصاحبه‌های بعدی، خاتمه یافت.

1. Thematic Analysis

2. Theoretical saturation

جدول ۱. ویژگی‌های مصاحبه‌شوندگان (اساتید دانشگاه، کارشناسان و شاغلان در بخش کشاورزی)

تحصیلات	جنسیت	موقعیت شغلی	گرایش تحصیلی	
فراوانی	فراوانی	استاد دانشگاه	۱۰ برنامه‌ریزی روستایی	۹
کارشناسی	مرد	۱۲ کارشناس جهاد کشاورزی	۳ ترویج و آموزش کشاورزی	۳
کارشناسی ارشد	زن	۳ کشاورزی	۲ توسعه روستایی	۳
دکتری	۱۰ آمار توصیفی مصاحبه‌شوندگان	مشخصات فردی و شغلی	حداقل	حداکثر
کل	۱۵	سن	۳۱	۵۷
		سابقه شغلی	۱۷	۲۳

یافته‌ها

برای تحلیل اطلاعات از روش تحلیل مضمون استفاده شده است و همه مصاحبه‌ها به صورت خط به خط تحلیل شد. می‌توان گفت که براون و کلارک فرآیند تحلیل داده‌ها را دارای سه مرحله عمومی توصیف متن، تشریح و تفسیر متن و ادغام و یکپارچه کردن دوباره متن می‌دانند. برای ارزیابی کیفیت و اعتبار یافته‌های تحلیل مضمون راه‌های مختلفی مانند استفاده از کد گذاران مستقل، دریافت بازخورد از مصاحبه‌شوندگان و به کارگیری تطابق و همخوانی با ادبیات تحقیق و مطالعات معتبر در زمینه پژوهش وجود دارد (King et al., 2018). در این پژوهش با روش استفاده از کد گذاران مستقل، تحلیل‌ها اعتبار سنجی شده و ساختار مضامین پیشنهادی و کدگذاری‌ها توسط چند نفر از افراد متخصص در مطالعات اقتصاد کشاورزی با کد گذاری مجدد نمونه‌هایی از مصاحبه‌ها انجام شد. همچنین این کدها با کدگذاری محققین مورد مقایسه قرار گرفت و در نهایت برخی از آن‌ها مورد بازنگری قرار گرفتند.

داده‌های به دست آمده از مصاحبه‌ها با روش تحلیل مضمونی، تجزیه و تحلیل شده و با هدف تبیین عناصر توسعه کشاورزی مضامین اصلی شناسایی شدند. در مجموع بر مبنای تحلیل مضمونی داده‌ها، ۲۹ مفهوم پایه‌ای شناسایی شد که اساس مدل پژوهش را تشکیل می‌دهند. این مفاهیم در ۹ دسته شامل: ساختاری و زیربنایی، بازاریابی، سیاست‌گذاری، عوامل آموزشی و ترویجی، اقتصادی، مشارکت، منابع آبی، نگرشی و حمایتی به عنوان مضامین سازمان دهنده موضوع پژوهش تقسیم‌بندی شدند.

در مرحله اول با کد گذاری باز مصاحبه‌های انجام شده، ۱۴۵ کد باز به دست آمد که به علت تعداد زیاد آن‌ها ترجیح داده شد فقط مفاهیم پایه‌ای و مضامین سازمان دهنده در پژوهش نشان داده شود و نمونه‌ای از نقل قول‌های متخصصان برای هر مضمون آورده شود. بیشترین سهم کدها را مضمون عوامل اقتصادی، با ۲۴ کد داشته که نشان دهنده تأکید بیشتر متخصصان بر این مضمون است (جدول شماره ۲). جهت مستندسازی مفاهیم و مضامین کشف شده از نقل قول‌های اساتید دانشگاه و شاغلان در این بخش استفاده شده و انجام مصاحبه‌ها و طراحی سؤالات باز با توجه به ادبیات نظری موجود و مطالعات در زمینه کشاورزی، مدیران، همچنین تجربه پژوهشگران و مطالعات قبلی و شاغلان در این بخش صورت گرفته است.

جدول ۲. مفاهیم پایه‌ای، مضامین سازمان دهنده و مضمون فراگیر پژوهش

تعداد کدهای باز	مفاهیم پایه‌ای	مضامین سازمان دهنده	مضمون فراگیر
۲۴	سود کشاورزی، بهره‌وری کشاورزی، هزینه حمل و نقل	اقتصادی	تبیین بسترهای
۱۴	یکپارچگی زمین‌های کشاورزی، صنایع فرآوری، مکانیزه بودن کشاورزی، منابع پایه، شرکت‌های دانش‌بنیان	ساختاری و زیربنایی	بنیادین توسعه کشاورزی

۳۹	صادرات، روش‌های بازاریابی، دسترسی به بازار، حذف دلالتان	بازاریابی
۱۵	سیاست کاربری اراضی، سیاست رقابتی	سیاست‌گذاری
۱۲	نیازسنجی، دانش بومی، محتوای آموزشی	آموزشی و ترویجی
۸	سازمان‌های مردم نهاد، مشارکت بخش خصوصی	مشارکت
۱۲	آب‌های زیرزمینی، آلودگی آب، تناسب الگوی کشت با منابع آبی، تخصیص آب	منابع آبی
۱۰	نگرش فرهنگ تعاون، نگرش خام فروشی	عوامل نگرشی
۶	بیمه محصولات کشاورزی، حمایت اعتباری، حمایت دولتی	عوامل حمایتی

۱) اقتصادی

اولین مضمون مورد بحث، مضمون اقتصادی می‌باشد که شامل سه مفهوم پایه‌ای سود کشاورزی، بهره‌وری کشاورزی، هزینه حمل‌ونقل می‌باشد.

در مورد سود کشاورزی یک از مصاحبه‌شوندگان اظهار داشت: طی سال‌های اخیر با توجه به افزایش هزینه‌های تولید، قیمت تمام‌شده محصولات کشاورزی معمولاً بالاتر از قیمت‌های مصوب بوده است چرا که دولت به خاطر حمایت از مصرف‌کنندگان، قیمت تولیدکننده را سرکوب می‌کند که این مسئله در نهایت باعث تضعیف کشاورزان می‌شود. در حال حاضر بخش کشاورزی به دلیل همین مسئله کمترین سود را در بین فعالیت‌های اقتصادی دارد که در نهایت باعث کاهش نرخ سرمایه‌گذاری در این بخش می‌شود. حال آنکه ریسک تولید محصولات کشاورزی نیز به دلیل تغییرات اقلیمی در مقایسه با سایر بخش‌ها نیز زیاد است.

امروزه دستیابی به رشد اقتصادی از راه ارتقای بهره‌وری، از مهم‌ترین هدف‌های اقتصادی کشورها به حساب می‌آید. ارتقای بهره‌وری با استفاده از عامل‌های تولید به دست می‌آید و در نیل به رشد اقتصادی مستمر و توسعه پایدار نقشی مهم ایفا می‌کند. یکی از مشارکت‌کنندگان این گونه اظهار داشته‌اند: بهره‌وری عوامل تولید در بخش کشاورزی از مسائل بسیار مهم است زیرا کشاورزی در ایران بزرگ‌ترین بخش اقتصادی پس از بخش‌های نفت و خدمات است که حدود ۲۰ درصد تولید ناخالص ملی و سهم عمده‌ای از صادرات غیرنفتی را به خود اختصاص داده است. افزون بر این، ارتباط پیشین و پسین کشاورزی با دیگر بخش‌ها، به رشد تولید و اشتغال در آن‌ها نیز کمک می‌کند.

یکی دیگر از مفاهیم پایه‌ای در مضامین سازمان دهنده عوامل اقتصادی، مسئله حمل‌ونقل می‌باشد. ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل یکی از چالش‌های عمومی در کشور است که برای همه بخش‌های صنعت، کشاورزی، گردشگری و ... ایجاد مشکل کرده است. در این میان در بخش کشاورزی نامناسب بودن راه‌های درون‌شهری باعث شده است از یک طرف امکان حمل‌ونقل محصولات کشاورزی به سادگی وجود نداشته باشد (Iranzadeh et al., 2012) و در طی انتقال این محصولات، بخشی از آن‌ها از بین بروند. از طرف دیگر نامناسب بودن راه‌های باعث شده‌اند که انتقال محصولات کشاورزی به مراکز فروش با هزینه بالایی صورت بگیرد و در نتیجه بهای تمام‌شده محصول افزایش و سود کشاورزی کاهش خواهد یافت و هزینه بالای حمل یکی دیگر از مشکلات مهم کشاورزان و تولیدکنندگان محصولات باغی در کشور است که باعث شده ارزش افزوده کمی نصیب آن‌ها شود و همین امر انگیزه آن‌ها را برای تولید بیشتر کم کرده است.

۲) سیاست‌گذاری

سیاست‌گذاری بیشتر متوجه دولت است و قوانینی که برای بخش‌های مختلف به تصویب می‌رسد را شامل می‌شود. نتایج حاصل از مصاحبه با جامعه تحقیق نشان می‌دهد که اگر چه سیاست‌هایی برای پرداختن به موضوع توسعه کشاورزی تدوین شده است، اما فقدان یک دستورالعمل سیاست‌گذاری منسجم، برای رویکردی هماهنگ، وجود ندارد.

از سوی دیگر، سیاست‌گذاری در بخش کشاورزی از ساختار هدفمند و مشخصی برخوردار نمی‌باشد و عمدتاً وابسته به پروژه‌های موقتی و پراکنده می‌باشد. در واقع از مهم‌ترین اهداف کلان سیاست‌گذاران در بخش کشاورزی، حداکثر سازی سودآوری اقتصادی است که با تولید محصولات دارای مزیت رقابتی بالا تأمین می‌گردد.

این مضمون شامل دو مقوله سیاست کاربری اراضی و سیاست رقابتی می‌باشد. در این راستا یکی از اساتید دانشگاه اشاره نموده‌اند که تغییر بی‌رویه کاربری اراضی کشاورزی یکی از چالش‌های مهم بخش کشاورزی ایران است. تغییر کاربری اراضی، سالیانه بخش عمده‌ای از اراضی باغی و زراعی را از چرخه تولید خارج می‌کند. قانون‌گذار تاکنون رویه ثابتی را برای مقابله با این بزه به کار نبسته است و مقررات این حوزه دستخوش تغییر و تحول بوده است، به‌نحوی که می‌توان دهه ۷۰ را دوره تدبیر و ترسیم، دهه ۸۰ را دوره تغییر و تنظیم و دهه ۹۰ را دوره تضعیف و تخریب سیاست‌گذاری مربوط به حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها دانست.

سیاست رقابتی نیز از ابزارهایی هستند که در جریان تصمیم‌گیری برای تولید و تجارت محصولات از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. با توجه به محدودیت‌ها در بسیاری از نهاده‌ها و عوامل تولیدی از جمله میزان سرمایه‌گذاری و تکنولوژی تولید در بخش کشاورزی و همچنین ویژگی اقلیمی و جغرافیایی متفاوت در مناطق مختلف، گام برداشتن بر اساس سیاست رقابتی در هر منطقه از اهمیت بالایی برخوردار است.

یکی از کارشناسان در زمینه سیاست‌گذاری کشاورزی به این نکته اشاره می‌کند: بخش کشاورزی محور رشد و توسعه اقتصادی کشور و بخش راهبردی در تأمین غذا و معیشت جمعیت رو به رشد آن است. توجه به سیاست رقابتی منطقه‌ای محصولات این بخش از جنبه‌های مهم تخصیص کارآمد منابع محدود و برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری تولید و تجارت است.

۳) عوامل زیر بنایی و ساختاری

سومین مضمون سازمان دهنده به‌دست‌آمده در پژوهش، نقش عوامل زیر بنایی و ساختاری در توسعه کشاورزی است. در این مضمون، مفاهیم پایه‌ای یکپارچگی زمین‌های کشاورزی، صنایع فرآوری، مکانیزه بودن کشاورزی، منابع پایه و شرکت‌های دانش‌بنیان، بر توسعه کشاورزی از دیدگان خبرگان تأثیرگذار می‌باشد.

عدم یکپارچگی زمین‌های کشاورزی در سطح کشور، دشواری‌های فراوانی در استفاده مناسب از عوامل تولید و دستیابی به توسعه پایدار کشاورزی و روستایی به وجود آورده است. بهره‌برداری مناسب از عوامل تولید برای به فعالیت درآمدن امکانات بالقوه، اجرای کامل قانون یکپارچه‌سازی اراضی، تعاونی کردن تولید یا تجمیع اراضی خرد و پراکنده، ایجاد قطعات اراضی مناسب برای تولید و تجمیع سرمایه‌های انسانی و مادی پراکنده کشاورزان از راهبردهای اساسی و مهم در رسیدن به توسعه پایدار کشاورزی و روستایی محسوب می‌شود (moradei et al., 2013).

در این زمینه مصاحبه‌شونده‌ای بیان می‌دارد که: عدم یکپارچگی زمین‌های کشاورزی در سطح کشور، دشواری‌های فراوانی در استفاده مناسب از عوامل تولید و دستیابی به توسعه پایدار کشاورزی و روستایی به وجود آورده است. تقطیع شدید اراضی به‌عنوان یکی از چالش‌های مهم اقتصاد کشاورزی منجر به کاهش میزان تولید و به‌تبع آن کاهش درآمد فردی کشاورزان و ناپایداری در رشد اقتصادی و توسعه اجتماعی، افزایش مهاجرت و سطح فقر در مناطق کشاورزی شده است.

در مورد صنایع فراوری نیز یکی از مصاحبه‌شوندگان اظهار می‌دارد: از مهم‌ترین چالش‌های پیش روی بخش کشاورزی و جامعه روستایی، فساد و آسیب‌پذیری بالا، فصلی و غیردائمی بودن تولید محصولات کشاورزی و پایین بودن عملکرد در واحد سطح و همچنین رشد جمعیت، بیکاری فصلی و پنهانی، کاهش درآمد و در نتیجه افزایش مهاجرت‌های روستا-

شهری است. ایجاد و استقرار صنایع تبدیلی و تکمیلی محصولات کشاورزی یکی از سودمندترین ارتباطات بین دو بخش کشاورزی و صنعت است که علاوه بر رفع مسائل فوق‌الذکر به کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای منجر می‌شود، توجه به این صنایع باعث شکوفایی بخش وسیعی در اقتصاد روستایی خواهد شد.

یکی دیگر از مفاهیم پایه‌ای در عوامل زیر بنایی و ساختاری، مکانیزه بودن کشاورزی می‌باشد که در تقابل کشاورزی سنتی می‌باشد.

در این زمینه یکی از مصاحبه‌شوندگان اذعان می‌کند: مکانیزاسیون کشاورزی به‌عنوان تحولی اجتناب‌ناپذیر در کشاورزی همواره متأثر و اثرگذار بر اتلاف اقتصاد کشاورزی بوده است. به‌نحوی که در بسیاری از موارد کم‌توجهی به این امر موجب سرمایه در این بخش می‌گردد. استفاده از عملیات مکانیزاسیون در کاشت، داشت و برداشت محصولات باعث افزایش ۳۰ تا ۶۰ درصدی محصول می‌شود که علاوه بر افزایش درآمد برای کشاورزان باعث حفظ محیط‌زیست نیز می‌شود (Balali et al., 2020). همچنین جلوگیری از هدر رفت و کاهش منابع آبی و ضایعات محصولات کشاورزی دو علت اصلی توجه به کشاورزی مکانیزه است که بر توسعه کشاورزی پایدار تأثیرگذار است.

همچنین در بخش کشاورزی چون فرآوری برای محصولات کشاورزی انجام نمی‌شود، بنابراین این موضوع به‌عنوان مشکل اصلی کشور در بخش کشاورزی شناخته می‌شود و هیچ ارگانی مسئولیت فرآوری محصولات کشاورزی را قبول نمی‌کند.

همچنین محدودیت و پایین بودن تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان فعال در بخش کشاورزی نیز یکی از دلایل خام فروشی و همچنین ایجاد ضایعات بالا در بخش کشاورزی کشور است.

۴) بازاریابی

یکی دیگر از مضامین سازمان دهنده به‌دست‌آمده در پژوهش، نقش بازاریابی در توسعه کشاورزی است. صادرات، روش‌های بازاریابی، دسترسی به بازار، حذف دلالتان از مفاهیم سازمان دهنده آن می‌باشد.

به‌موازات گذار از کشاورزی سنتی به کشاورزی تجاری بر مشکلات کشاورزان در زمینه عرضه محصول به بازار افزوده می‌شود. با توجه به اینکه مزارع و واحدهای تولیدی غالباً کوچک هستند، میزان محصول عرضه‌شده به بازار اندک و کشاورز ناچار است که محصول خود را به قیمت پایین به خریداران محلی و یا میدان‌داران بفروشد. بر این اساس، سهم دریافتی کشاورز از قیمت مصرف‌کننده اندک است و این امر موجب پایین آمدن سطح رفاه و درآمد کشاورزان و کاهش انگیزه تولید می‌گردد (Najafi et al., 2018). در کشور کشاورزان در زمینه دسترسی به بازار و فروش محصولات خود مشکل دارند و در نتیجه میزان درآمد آن‌ها کاهش می‌یابد (Nikraves et al., 2018).

در حقیقت صنعت کشاورزی به‌ویژه از نوع سنتی آن با بازار فروش فاصله زیادی دارد، ازاین‌رو بخش کشاورزی با تشکیل تعاونی‌های فروش و توسعه بازاریابی از طریق این تعاونی‌ها بازارهای محلی را برای فروش بیشتر توسعه می‌دهند، بنابراین کشاورزان می‌توانند تولیدات خود را از طریق تعاونی در بازار محلی بفروشند و تصمیم به فروش به‌واسطه تعاونی اثر رقابتی سالمی بر بازار فروش مستقیم ایجاد می‌کند و این تعاونی‌ها با ساختن رقبای نرم‌تر در بازار، تباری در بازار محلی را تسهیل می‌کنند و در مقابل، فروش مستقیم آن‌ها ممکن است «تقلید سالم» را در بین کشاورزان ایجاد کند و منجر به تولید بیشتر آن‌ها شود (Taphe et al., 2015: 56). بنابراین در واقع ضعف کشاورزان در زمینه فروش محصولات خود باعث بروز مشکلاتی متعددی برای آن‌ها می‌گردد. چالش ضعف در زمینه فروش محصولات کشاورزی ناشی از دو چالش است که عبارت‌اند از: عدم آشنایی کشاورزها با روش‌های مختلف بازاریابی و همچنین عدم دسترسی به بازار و فروش است. دراین‌باره یکی از مصاحبه‌شوندگان بیان نمودند:

حمایت‌های مالی برای بحث بازاریابی در کشور وجود ندارد. درحالی‌که شرکت‌های با پتانسیل تولید و کیفیت بالا مشغول فعالیت هستند، اما توان بازاریابی ندارند. با توجه به اینکه در کشور اکثراً کشاورزی خرد می‌باشد، بنابراین قدرت چانه‌زنی بالایی ندارد و اغلب آن‌ها از اینکه سراغ کشت گیاهانی که با ریسک بالایی همراه است بروند (مثلاً گیاهان دارویی) هراس دارند. در این زمینه لازم است که این کشاورزان در قالب اتحادیه فعالیت کنند. این کار باعث می‌شود از نوسانات قیمت خودداری شود. در واقع با توجه به قدرت چانه‌زنی پایین کشاورزان آن‌ها گیاه را با قیمت پایین می‌فروشند درحالی‌که در جاهایی که قدرت انحصاری خریدار وجود ندارد قیمت گیاهان دارویی بالاتر است.

این استدلال‌ها بیانگر این واقعیت هستند که در دنیای امروز بیشتر کشورهای جهان با تکیه بر نوآوری بازاریابی در پی افزایش بهره‌وری و بهبود وضع اقتصادی خود هستند و سازمان‌ها و شرکت‌های تجاری به‌ویژه شرکت‌های کشاورزی و کشاورزان در امتداد این گرایش به توسعه بازاریابی خود فکر می‌کنند. چرا که امروزه نقش تعیین‌کننده بازاریابی در رشد و توسعه شرکت‌ها و جوامع و ارتباط بسیار نزدیک آن با توسعه اقتصادی و همچنین استفاده از ظرفیت‌های موجود به یک باور عمومی تبدیل شده است.

در مقوله بازاریابی حذف شبکه‌ای دلالت و واسطه نیز ضروری می‌باشد. در این رابطه یکی از شاغلان در این بخش ابراز کردند که دلالت و واسطه‌ها در زنجیره تبادلات اقتصاد کشاورزی وارد شده و با سو استفاده از خلأ و ناکارآمدی تعاونی‌های روستایی، سود کلانی را نصیب خود می‌کنند. این دلالت‌ها نهاده‌ها و مواد خام مورد نیاز تولیدکنندگان روستایی را با قیمت بالایی به آن‌ها می‌فروشند و از سوی دیگر تولیدات آن‌ها را با قیمت پایینی خریداری نموده و در بازارهای مختلف کالاهای خریداری شده روستاییان را با قیمت بسیار بالایی به فروش می‌رسانند.

وجود واسطه‌ها و دلالت در حوزه کشاورزی یک چالش جدی برای کشاورز در زمینه عرضه محصولات کشاورزی است (Anabestani & Tolabi Nejad, 2019) و نظام دلالتی به‌مرور توان اقتصادی کشاورزان را پایین آورده، زیرا مجبور به اتخاذ مشاغل دیگر در کنار شغل اصلی خود برای گذران زندگی می‌کند. بنابراین می‌توان با ایجاد تعاونی‌های بازار محور قدرت چانه‌زنی کشاورزان بر بازار افزایش داده تا از این طریق ضمن توانمندسازی آن‌ها، روند کشاورزی را توسعه داد. چرا که ضعف چانه‌زنی کشاورز، چالش مهمی برای توسعه کشاورزی است و در کنار این چالش‌ها، وجود دلالت‌های محصولات کشاورزی و اختلال در زنجیره ارزش محصولات کشاورزی از دیگر چالش‌های بخش کشاورزی در زمینه بازاریابی و فروش محصولات کشاورزی است. در ارتباط با چالش پایین بودن قدرت چانه‌زنی کشاورز و بالا بودن نقش دلالت‌ها، مشارکت‌کنندگان استدلال‌هایی بیان کرده‌اند:

با توجه به اینکه به واسطه دلالت‌ها امکان توزیع این محصول در بازار وجود ندارد، بنابراین بسیاری از کشاورزان مجبور هستند که محصولات خود را با قیمت بسیار پایین به واسطه‌ها بفروشند. برای توانمند کردن کشاورزان در کشور ما باید بتوانیم محصولات آن‌ها را با قیمت خوبی بفروشیم.

همچنین صادرات نیز یکی از مؤلفه‌های مهم در بخش بازاریابی می‌باشد. یکی از مصاحبه‌شوندگان در این باره اظهار داشته‌اند: معافیت صادرکنندگان محصولات کشاورزی، صنایع غذایی و تبدیلی از پیمان‌سپاری و رفع تعهد ارزی از مهم‌ترین پیشران‌های توسعه کشاورزی می‌باشد.

(۵) منابع آبی

آب‌های زیرزمینی، آلودگی آب، تناسب الگوی کشت با منابع آبی، تخصیص آب از مفاهیم سازمانی دهنده مضمون منابع آبی می‌باشد.

عدم توجه به آب به‌عنوان کلید توسعه پایدار منجر به بحران در مقوله آب در ایران شده که این مسئله بزرگ‌ترین عامل

به حاشیه رانده شدن مدیریت درازمدت و برنامه‌ریزی شده برای آب است. اتخاذ سیاست‌های توسعه پایدار در مدیریت منابع آب ایران مستلزم توجه به حوضه‌های مدیریتی مختلف است که هر کدام از آن‌ها برنامه‌های منسجم علمی را می‌طلبد. بهره‌برداری بهینه از منابع آب سطحی و زیرزمینی داخل حوضه و انتقال آب‌های مازاد به مناطق بلافصل حوضه‌های مجاور از جنبه‌های مختلف حائز اهمیت است (Rezapour Tabari, 2012).

علاوه بر این یکی دیگر از مشکلات مرتبط به موضوع آب در کشور این است که در بخش‌هایی از آب‌های زیرزمینی برای آبیاری مزارع استفاده می‌گردد. باوجوداینکه استفاده بی‌رویه از آب‌های زیرزمینی عواقب متعددی به‌ویژه در زمینه ترک برداشتن زمین‌ها و کاهش کیفیت زمین‌های زراعی و ... به همراه دارد، اما بخش زیادی از آب‌ها زیرزمینی آغشته به مواد ناخالصی‌هایی هستند و بعضاً مواد سمی و شیمیایی استفاده‌شده برای مزارع نیز در آب‌های زیرزمینی وجود دارند. کاملاً واضح و مشخص است که استفاده از آب‌های آلوده به تولید محصولات کشاورزی غیرسالم منجر می‌شود. ازاین‌رو لازم است که در درجه اول استفاده از آب‌های زیرزمینی کاهش یابد و از طرف دیگر مسیرهایی برای تصفیه آب‌های زیرزمینی مناطق شناسایی و اجرا شوند. این چالش‌ها در حوزه آب به‌عنوان مهم‌ترین چالش در توسعه کشاورزی نقش مهمی داشته و مستقیماً بر عدم توسعه‌یافتگی کشاورزی تأثیر داشته‌اند.

فرصت‌های محدود برای جستجوی منابع جدید آب که با افزایش مداوم تقاضا برای آب ناشی از توزیع، تخصیص و استفاده ناکارا از آب توأم شده است، به‌وضوح رشد کمبود نسبی این منبع حیاتی را نشان می‌دهد، از طرفی هم بهره‌برداری غیراصولی و بهره‌وری پایین پروژه‌های آبیاری همگی باعث راندمان پایین آبیاری در کشور شده است. همچنین مشکل کم‌آبی یکی از مهم‌ترین مشکلات بخش کشاورزی در بسیاری از استان‌های کشور است. بااین‌حال، چالش اصلی کم‌آبی به عدم تناسب الگوی کشت با منابع آبی کشور برمی‌گردد. برای تأیید همین ادعا یکی از مشارکت‌کنندگان بیان می‌کند:

زمانی کمبود آب، فقط مشکل مناطقی در دنیا بود، ولی امروزه بیش از نیمی از مردم جهان به‌نوعی با مشکلات کمبود آب مواجه هستند. در این میان، منطقه خاورمیانه با شرایط بحرانی‌تری مواجه است و ایران نیز از این قاعده مستثنا نیست. علاوه بر این عدم تناسب مکانی و زمانی نزولات جوی در ایران و عدم تناسب الگوی کشت، چالش اصلی در بخش آب است

هر چند لازمه دستیابی به کشاورزی پایدار برای توسعه، الگوی کشت مناسب مبتنی بر جلوگیری از اتلاف منابع آب و بهره‌وری بهینه از این منابع است، اما تناسب الگوی کشت با منابع آبی ظرفیت‌های کشاورزی را برای توسعه کشاورزی و توسعه افزایش خواهد داد.

۶) آموزشی-ترویجی

تمامی صاحب‌نظران بر ضرورت آموزش نیروی انسانی و به‌ویژه آموزش‌های مهارتی برای تربیت افراد توانمند تأکید داشتند. از دیدگاه آن‌ها، باید به نیروی انسانی به‌عنوان سرمایه نگریست. موفقیت سازمان‌ها، موفقیت یک شهر، یک استان و یک کشور در گرو داشتن نیروی انسانی توانمند است. امروزه حتی اعتقاد بر این است که مهم‌ترین مزیت نسبی کشورها، استان‌ها و سازمان‌ها در داشتن نیروی انسانی با مهارت و آموزش‌دیده است. فرق بین شرکت‌ها و سازمان‌های موفق در داشتن و یا نداشتن نیروی انسانی ماهر و متخصص است.

یکی دیگر از مهم‌ترین مقولات سازمان دهنده اثر آموزش و ترویج است. مفاهیم پایه‌ای این مقوله به سه دسته تقسیم‌شده که نیازسنجی، دانش بومی، محتوای آموزشی به‌عنوان اصلی‌ترین مضمون پایه‌ای مورد تأکید قرار می‌دهد. توجه به نقش کاربردی دانش بومی در توسعه کشاورزی یکی از شرایط تأثیرگذار بر اجرای آن است. که در این

خصوص با روش‌های خاص و منحصر به فرد خود می‌تواند نقش بسیار مهمی در پر رنگ کردن دانش بومی داشته باشد. دانش جوامع محلی چون در بطن جوامع محلی تکامل یافته است با شرایط بومی و منطقه‌ای کاملاً سازگار می‌باشد، لذا شرایط مناسبی برای اجرای توسعه فراهم می‌سازد.

دانش اکثر کشاورزان متأثر از دانش بومی و فرهنگ جوامع محلی بوده و به صورت نسل به نسل منتقل شده و با اقلیم، فرهنگ و تعاملات اجتماعی هر جامعه متناسب است و به دلیل روابط غیررسمی به صورت ضمنی و پنهان است. در صورت برنامه‌ریزی در راستای حفظ و توسعه دانش بومی جوامع محلی می‌توان زمینه رشد درون‌زا و پایدار جوامع را فراهم کرد.

یکی از اساتید در این زمینه بیان نمودند:

برای توسعه همه‌جانبه کشاورزی باید قبل از هر چیز بهره‌گیری از دانش بومی و روش‌های سنتی مرسوم فراهم شود. بحث دانش بومی در گذشته چندان مورد توجه مسئولان و پژوهشگران نبود و به دست فراموشی سپرده شده بود، اما خوشبختانه طی سال‌های اخیر این دانش به جایگاه اصلی خود نزدیک‌تر شده است. بهره‌مندی نیروی کلیدی از مهارت و تخصص در زمینه‌های گوناگون، مهم‌ترین نیاز یک مجموعه تولید به حساب می‌آید. تولیدکنندگان مهارت محور در تولید ارزش برای مجموعه تولیدی نقش مهمی ایفا می‌کنند. چالش‌های ذهنی خویش را حل کنند و دانش فنی‌شان را گسترش دهند. منابع انسانی توسعه یافته روند انجام فعالیت‌ها را به طور دقیق بررسی و تلاش می‌کند دانش و مهارت خویش را به بهترین شکل در اختیار واحد تولیدی قرار دهند. نیروی انسانی توانمند به طور عمده آموزش‌های مهارتی ارائه شده از سوی دانشگاه جامع علمی کاربردی و آموزشکده‌های فنی و حرفه‌ای، هنرستان‌ها و مراکز فنی و حرفه‌ای به دنبال ایجاد توانمندی در نیروی انسانی مورد هدف خود، در جهت انجام فعالیت‌ها و وظایف شغلی و ایجاد توسعه کشاورزی هستند. پس مهارت شاخصه‌ای ویژه در امر توسعه و به‌ویژه توسعه کشاورزی می‌باشد.

یکی دیگر از مقوله‌ها نیازسنجی می‌باشد که در این باره یکی از مصاحبه‌شوندگان این گونه اظهار نموده‌اند: کشاورزی ارگانیک نوعی کشاورزی پایدار است که هدف آن ایجاد سیستم‌های تولیدی کشاورزی یکپارچه، نظام یافته و انسانی است که تضادی با منافع زیست محیطی و اقتصادی نداشته باشد (Bakhshi Moghadam et al., 2022). بدین منظور برگزاری دوره‌های آموزشی مرتبط با شیوه‌های کشاورزی ارگانیک در معرفی و تسهیل فرآیند پذیرش و ترویج به کارگیری این نوع کشاورزی توسط بهره‌برداران امری تأثیرگذار است.

۷) عوامل نگرشی

عوامل نگرشی نشانگر آمادگی ذهنی ذینفعان است که تأثیر قابل توجهی بر اتخاذ راهبردهای توسعه می‌شود. که شامل نگرش خام فروشی و نگرش تعاون در کشاورزی و مشارکت در این زمینه می‌باشد.

خام فروشی محصولات و منابع، اعم از منابع زیربنایی و محصولات کشاورزی از چالش‌های عمده اقتصادهای دنیاست. در ایران نیز در راستای توسعه کشاورزی و تنوع بخشی به بازارهای آن، کاهش خام فروشی محصولات کشاورزی و افزایش ارزش‌آوری صادرات بخش کشاورزی، توجه به صادرات محصولات تبدیلی و تکمیلی کشاورزی حائز اهمیت خواهد بود (Alizadeh et al., 2022). بر همین اساس توسعه صنایع تبدیلی را می‌توان راهبردی برای توسعه در نظر گرفت (Hassan Begi et al., 2017). در واقع با توجه به فقدان صنایع بسته بندی و فرآوری محصولات کشاورزی و همچنین نبود انبارها و یخچال‌های استاندارد برای نگهداری محصولات کشاورزی، اغلب کشاورزان محصولات خود را به صورت خام و با قیمت‌های پایین می‌فروشند است. قاعدتاً خام فروشی محصولات کشاورزی ارزش افزوده مناسبی برای کشور به همراه ندارد. به عنوان نمونه محصول انگور سیاه تاجکستان قزوین در کشور یک برند برتر است که به صورت کاملاً ارگانیک

در باغات دیم کشت و تولید می‌شود، ولی به دلیل نبود سردخانه و صنایع تبدیلی به‌صورت تازه خوری و خام فروشی عرضه می‌شود. این چالش خود نتیجه چالش‌های دیگری مانند فقدان و ضعف صنایع فرآوری خصوصاً صنایع بسته‌بندی است که خود این موضوع در نهایت منجر به ایجاد ضایعات بالا در مراحل مختلف تولید تا انبار و تبدیل محصولات کشاورزی می‌گردد. بر همین اساس بخشی از مصاحبه‌ها مستقیماً به این مسئله اشاره داشته‌اند:

یکی از مهم‌ترین مشکلات کشور این است که کشاورزی و صنعت در کشور با هم تناسب ندارند. در واقع صنعت با کشاورزی قابل مقایسه نیست. در بخش کشاورزی چون فرآوری برای محصولات کشاورزی انجام نمی‌شود بنابراین این موضوع به‌عنوان مشکل اصلی کشور در بخش کشاورزی شناخته می‌شود و هیچ ارگانی مسئولیت فرآوری محصولات کشاورزی را قبول نمی‌کند. همچنین محدودیت و پایین بودن تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان فعال در بخش کشاورزی نیز یکی از دلایل خام فروشی و همچنین ایجاد ضایعات بالا در بخش کشاورزی کشور است.

۹) مشارکت

مشارکت ذینفعان یکی از راهبردهای اساسی و اجتناب‌ناپذیر توسعه کشاورزی است. توسعه کشاورزی بی‌تردید با نگرشی همه‌جانبه که نقش ویژه‌ای در بهره‌برداری مناسب، اصولی و پایدار مشاغل دارد، بدون توجه به نقش کلیه ذینفعان و مشارکت آنان در سطوح مختلف از تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی تا اجرا و نظارت بر اجرای طرح‌ها بی‌فایده خواهد بود و اثربخشی آن در تقابل با سایر فعالیت‌ها محو خواهد شد. سازمان‌های مردم نهاد و مشارکت بخش خصوصی از مفاهیم اصلی این مقوله می‌باشد.

سرمایه‌گذاری و انباشت سرمایه ناشی از آن کلید رشد اقتصادی هر کشور به شمار می‌آید. سرمایه‌گذاری در اغلب کشورها، به‌ویژه در کشورهای درحال توسعه، توسط بخش خصوصی و دولتی انجام می‌گیرد. مشارکت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی نه‌تنها به‌عنوان جزئی از تقاضای کل، بلکه مهم‌تر از آن، منبع رشد در آینده است (Nematollahi et al., 2019). از میان سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی، سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی از اهمیت و جایگاه خاصی برخوردار است. سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی علاوه بر اینکه موجب رشد تولید و اشتغال در این بخش می‌شود، با توجه به ارتباطات پسین و پیشین با سایر فعالیت‌های اقتصادی، به رشد تولید و اشتغال در بخش‌هایی مانند کشاورزی و صنعتی نیز کمک می‌کند. در این راستا باید گفت که مشارکت بخش خصوصی از متغیرهای مهم در توسعه کشاورزی است.

دراین باره یکی از مصاحبه‌شوندگان این‌گونه اظهار نموده‌اند:

با توجه به شرایط کنونی ضرورت ورود به بخش کشاورزی جهت واگذاری پروژه‌ها با مشارکت خصوصی‌ها اهمیت دوچندانی پیدا می‌کند. درگذشته این نوع مشارکت در طرح‌های خاصی مانند حوزه‌های کلان آب، برق، بهداشت، حمل‌ونقل و... صورت می‌گرفت و کمتر به بخش کشاورزی توجه می‌شده که این امر از نگاه سنتی به کشاورزی نشأت می‌گرفته است.

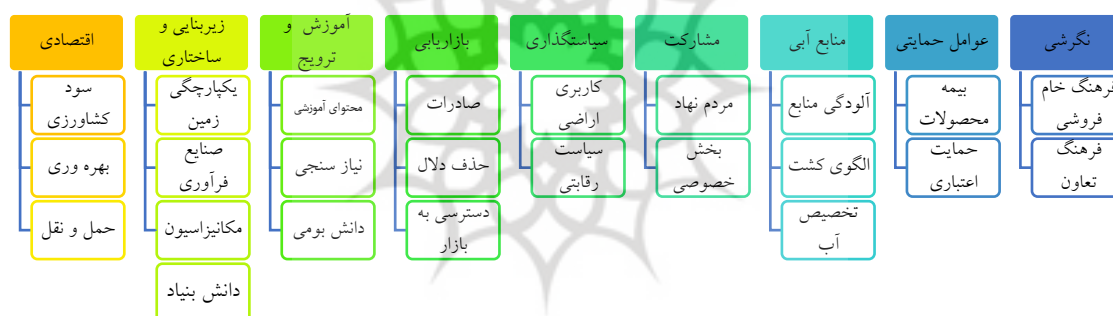
یکی از ابعاد توسعه کشاورزی برنامه‌ریزی پایین به بالا است که اساس مشارکت آن مشارکت مردم محلی و دخالت مؤثر آنان در فرایند برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌هاست. جوامع محلی به‌واسطه تشکیل تعاونی‌ها در سطح محلی یاد می‌گیرند که چگونه با برنامه‌ریزی مشارکتی بحث و تبادل نظر، اولویت دادن به فعالیت‌ها، سرمایه‌ها از طریق صندوق‌های اعتباری خرد و... می‌توانند طرح‌های کشاورزی را اجرا و این مقوله را توسعه دهند.

۱۰) عوامل حمایتی

یکی دیگر از مقوله‌های اصلی در توسعه کشاورزی که در این پژوهش شناسایی شد، بحث عوامل حمایتی و مفاهیم

پایه‌ای آن می‌باشد، که شامل مفاهیم پایه‌ای بیمه محصولات کشاورزی، حمایت اعتباری، حمایت دولتی است. بیمه یکی از اصولی‌ترین و پایدارترین سیستم‌های حمایت از خسارت‌دیدگان بخش کشاورزی می‌باشد که با مشارکت مستقیم تولیدکنندگان و دولت، خسارت وارده به هر یک از اعضای جامعه بیمه‌گذار آن محصول پوشش داده می‌شود. کلیه افرادی که در بخش کشاورزی فعالیت می‌نمایند، جهت مقابله با خطرات بسیار زیادی که به صورت غیرمترقبه و ناگهانی حادث و ممکن است موجب نابودی و صدمه به محصولات آنان شود، نیاز به حمایت دارند و این ضرورت بیش از هرکس، برای خود کشاورزان و تولیدکنندگان بخش کشاورزی مشخص می‌باشد. یکی از مصاحبه‌شوندگان در این خصوص بیان می‌دارد: افزایش رضایتمندی از بیمه و بازسازی نظام پرداخت غرامت و به‌کارگیری روش‌های کارتر ترویجی برای ایجاد نگرش مناسب نسبت به بیمه بایستی موردتوجه قرار گیرد.

همچنین تشکیل صندوق‌های غیردولتی به‌عنوان یک‌نهاد مالی و اعتباری در تأمین منابع مالی بخش کشاورزی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین راهکارهای توسعه سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی مطرح بوده است. یکی از مصاحبه‌شوندگان در این خصوص بیان داشته‌اند: اعتبار سرمایه نیست، اما می‌تواند در خرید ابزارهایی که سرمایه محسوب می‌شوند، مورد استفاده قرار گیرد. اعتبار یک نهاد در تولید زارعی نیست، اما می‌تواند در تأمین نهاده‌هایی چون بذر، کود، آفت‌کش یا نیروی کار زراعی در مواقع حاد به کار رود تا توانایی تولید کشاورزان را بهبود بخشد. درنهایت با شناسایی و کشف مضامین سازمان دهنده و پایه‌ای و در یافتن روابط بین موضوعات اصلی، نمودار تشریح ویژگی‌ها و عوامل مؤثر جهت بسترهای توسعه کشاورزی را به شکل شماره ۱ می‌توان ترسیم کرد:

شکل ۱. مدل مفهومی بسترهای توسعه کشاورزی

از این مدل می‌توان دریافت که برای بسترهای توسعه کشاورزی لازم است بستری که این تصمیمات و مضامین برای آن گرفته می‌شود از جنبه‌های مختلف موردتوجه قرار گیرد.

بحث

کشاورزی درآمد بیش از یک میلیارد نفر را در سراسر جهان فراهم می‌کند (Fielke et al., 2020). کشاورزی از جمله بخش‌های مهم اقتصادی است که تولیدات آن دارای نقش بنیادی در تداوم حیات انسانی است. در نتیجه کشاورزی بخش اصلی فعالیت در اکثر کشورهای در حال توسعه می‌باشد و توسعه اقتصادی در این کشورها ارتباط نزدیکی با توسعه کشاورزی آن‌ها دارد. بخش کشاورزی با توجه به وسعت عرصه تحت مدیریت و نیز به دلیل تغییرپذیری و پویایی از بخش‌هایی است که تدوین راهبردهای آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. نقش این بخش در امنیت غذایی و تأثیر آن در تولید ناخالص ملی کشور اقتضا می‌کند که گام‌های اساسی برای تدارک مطالعات پایه‌ای برداشته شود (Tilov et

(al., 2021).

توسعه پایدار کشاورزی یک هدف مهم در برنامه‌ریزی اقتصادی و توسعه انسانی در سراسر جهان است (Aiello et al., 2019). در این پژوهش با توجه به مضامین استخراج شده می‌توان گفت که مقوله توسعه کشاورزی مفهومی است که می‌تواند سایر مقوله را پوشش دهد و نیز جنبه تحلیل داشته باشد. در یک نگاه کلی می‌توان گفت که جامعه مورد مطالعه بر توسعه کشاورزی که خود برگرفته و انتزاع شده از سایر مقوله‌های عمده است و تحت تأثیر عوامل متعددی صورت می‌پذیرد، تأکید داشتند. آنان اذعان داشتند که اگر در توسعه کشاورزی عوامل اقتصادی و سیاست‌گذاری جامع و صحیح حاکم نباشد برنامه‌ریزی‌ها و پروژه‌ها و فعالیت‌های اجرایی و... نتایج موفقیت‌آمیزی به دنبال نداشته و اثرات منفی آن نمود پیدا می‌کند که با تحقیقات صدرموسوی (۲۰۲۱) در یک راستا می‌باشد. باین‌حال به‌منظور ارائه راهکار برای رفع چالش‌های توسعه در حوزه کشاورزی نیاز است که چالش‌های آن شناسایی و مشخص شوند، که هر کدام از این چالش‌ها به‌نوعی مصادیقی برای نشان دادن ضعف کارکردهای خاص در سیستم نوآوری در کشور و حکمرانی ملی هستند.

نتیجه‌گیری

کشاورزی به‌عنوان محور توسعه در ایران با چالش‌های عمده‌ای مواجه است. اهمیت کشاورزی به‌عنوان مهم‌ترین پیشران توسعه در بسیاری از پژوهش‌ها و مطالعات آینده‌نگری موردتوجه پژوهشگران و سیاست‌گذاران قرار گرفته است. شواهد موجود نشان می‌دهد که افزایش پایدار در بهره‌وری کشاورزی یک چالش اصلی برای هر منطقه از جهان است. ایجاد کشاورزی پایدار و انعطاف‌پذیر و دستیابی به افزایش‌های مورد نیاز در تولید مواد غذایی برای دستیابی به سایر اهداف توسعه پایدار حیاتی است. اتخاذ بهترین شیوه‌های مدیریتی که در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته تجربه شده، برای کشاورزان خرده‌مالک فقیر در کشورهای درحال توسعه بسیار لازم و حیاتی است. از آنجایی که سیستم غذایی یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های توسعه است که برای پایان دادن به گرسنگی و فقر شدید، بدون تخریب محیط‌زیست باید موردتوجه قرار گیرد؛ بدون شک سیستم غذایی جهانی تحت فشار قابل توجهی است و تغییرات آب و هوایی ناشی از انسان، کمبود آب و آلودگی، از دست دادن تنوع زیستی، اسیدی شدن اقیانوس‌ها و سایر خطرات زیست‌محیطی، همگی توانایی بشر را برای تولید تغذیه جمعیت جهان تهدید می‌کنند. محصولات کشاورزی بیش از حد به دلیل برداشت و فرآوری ناکارآمد، عدم ذخیره‌سازی و فساد از بین یا هدر می‌رود و تنوع در بسیاری از سیستم‌ها و رژیم‌های کشاورزی از بین رفته است. در بسیاری از کشورهای فقیر، کشاورزان خرده پا گرسنه می‌مانند، زیرا غذای کافی برای تغذیه خانواده خود تولید نمی‌کنند و منابع درآمدی جایگزین ندارند. بر همین اساس تمرکز بر کشاورزی یکی از پیش‌نیازهای اساسی توسعه بوده و هست. با توجه به شرایط طبیعی و اقتصادی شکننده کشور ایران، توجه به اصول پایدار در کشاورزی و اجرای برنامه‌های مرتبط با کشاورزی از جمله ضروریات لازم‌الاجرا در این بخش حساب می‌آید. داده‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه‌ها با روش تحلیل مضمونی، تجزیه و تحلیل شده و با هدف تبیین عناصر توسعه کشاورزی مضامین اصلی شناسایی شدند. در این پژوهش ۲۹ مفهوم پایه‌ای شناسایی شد که اساس مدل پژوهش را تشکیل دادند. این مفاهیم در ۹ دسته شامل: ساختاری و زیربنایی، بازاریابی، سیاست‌گذاری، عوامل آموزشی و ترویجی، اقتصادی، مشارکت، منابع آبی، نگرشی و حمایتی به‌عنوان مضامین سازمان دهنده موضوع پژوهش تقسیم‌بندی شدند. پرداختن به اهمیت این مقوله، بسترهای کشاورزی پایدار را فراهم می‌نماید. انجام تحقیقات علمی و آگاهی از وضعیت موجود می‌تواند کمک شایانی را برنامه‌ریزی دخیل در بخش کشاورزی نماید.

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان در پژوهش

نویسنده در تمام مراحل و بخش‌های انجام پژوهش سهم برابر داشتند.

تضاد منافع

نویسنده اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسنده از همه کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند، به‌ویژه کسانی که کار ارزیابی کیفیت مقالات را انجام دادند، تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

- ایران زاده، سلیمان؛ رنجبر، ایدا و پور صادق، ناصر. (۱۳۹۱). بررسی تأثیر آمیزه بازاریابی بر روی ارزش ویژه برند. *تحقیقات بازاریابی نوین*، ۳(۳)، ۱۵۵-۱۷۲.
- بخشی مقدم، امیرمحمد؛ محمودی، سمیرا و حاجی نژاد، علی. (۱۴۰۱). واکاوی و تحلیل عوامل مؤثر بر موفقیت طرح یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی (نمونه: دهستان چوبر، شهرستان شفت). *مطالعات جغرافیایی نواحی ساحلی*، ۳(۲)، ۴۹-۶۸. doi: 10.22124/gscj.2022.18905.1070
- بالالی، حمید؛ سپهوند، فاطمه و نادری مهدی، کریم. (۱۳۹۹). شناسایی موانع توسعه کشت گیاهان دارویی در نواحی روستایی شهرستان نهاوند با رویکرد تحلیل مضمون. *پژوهش‌های روستایی*، ۱۱(۳)، ۵۹۲-۶۰۳. doi: 10.22059/jrur.2020.297341.1455
- جمشیدی، امید؛ سبحانی، محمدجواد؛ مخبر دزفولی، عبدالله و حاجی میرحیمری، سیدداود. (۱۳۹۲). تحلیل راهبردی توسعه مشاغل کشاورزی (مطالعه شهرستان کرج). *مجله کارآفرینی و کشاورزی*، ۱۰(۱۹)، ۹۳-۱۰۶. Dio: 10.61186/jea.10.19.93
- حسن بگی، علیرضا؛ علی بیگی، امیرحسین و اطهری، زهرا. (۱۳۹۷). مسئله شناسی صنایع غذایی تبدیلی روستایی شهرستان کبودرآهنگ در راستای توسعه کارآفرینی. *مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی*، ۵(۴)، ۱۰۵-۱۱۶. doi: 10.22069/jead.2020.17419.1398
- خرمی، شهرروز؛ راحلی؛ حسین؛ جاودان، ابراهیم و کریمی نژاد، فرحناز. (۱۴۰۱). بررسی عوامل مؤثر بر پایداری کشاورزی در بین کشاورزان شهرستان مشکین‌شهر. *دانش کشاورزی و تولید پایدار*، ۳۲(۱)، ۳۴۳-۳۵۸. doi: 10.22034/saps.2021.44602.2639
- رضائی فر، محمدرضا؛ زارع مهرجردی، محمدرضا؛ نظام‌آبادی پور، حسین و مهرابی بشرآبادی، حسین. (۱۴۰۲). شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه پایدار در بخش کشاورزی با تأکید بر عوامل سلامت و شرایط بحرانی (همه‌گیری کووید ۱۹). *اقتصاد کشاورزی و توسعه*، ۳۱(۲)، ۲۰۹-۲۴۳. doi: 10.30490/aead.2023.360668.1483
- علیزاده اره جان، تورج؛ رفیعی، حامد و حسینی، سید صفدر. (۱۴۰۲). شناسایی و اولویت‌بندی چالش‌های بازار صادراتی محصولات منتخب صنایع غذایی ایران. *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۵۴(۳)، ۷۰۱-۷۱۷. doi: 10.22059/ijaedr.2022.332176.669093
- عنایتانی، علی‌اکبر و طولابی نژاد، مهرشاد. (۱۳۹۷). ارزیابی و اولویت‌بندی موانع و چالش‌های بازاریابی محصولات کشاورزی با استفاده از فرآیند تحلیل شبکه‌ای فازی (مطالعه موردی: روستاهای بخش مرکزی شهرستان پلدختر). *مجله آمایش جغرافیایی فضا*، ۳۰(۳)، ۵۹-۷۸. doi: 10.30488/gps.2019.85832
- غفاری فرد، محمد. (۱۳۹۸). بررسی روند سیاست‌گذاری توسعه و توازن منطقه‌ای طی برنامه‌های توسعه در ایران و ارائه راهبردهای اساسی. *مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، ۹(۳۰)، ۲۱-۴۱.

- صدرموسوی، میرستار؛ کریم زاده، حسین؛ آقایی هیر، محسن و خالقی، عقیل. (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی برنامه‌های توسعه در بخش روستایی با روش آمیخته (مورد مطالعه: شهرستان ورزقان). *پژوهش‌های روستایی*، ۱۰(۱)، ۱۴۶-۱۶۳. doi: 10.22059/jrur.2018.263703.1273
- کمالی، یحیی. (۱۳۹۷). روش‌شناسی تحلیل مضمون و کاربرد آن در مطالعات سیاست‌گذاری عمومی. *سیاست‌گذاری عمومی*، ۴(۲)، ۱۸۹-۲۰۸. doi: 10.22059/ppolicy.2018.67875
- مرادی، محمود؛ فال سلیمان، محمود و ابطی نیا، آمنه. (۱۳۹۲). شناخت عوامل مؤثر بر تمایل کشاورزان به مشارکت در اجرای طرح یکپارچه‌سازی اراضی زراعی مورد: شهرستان خوسف. *نشریه جغرافیا و توسعه*، ۱۱(۳۲)، ۸۹-۱۰۲. doi: 10.22111/gdij.2013.1166
- نیاکان، لیلی و خدیور، آمنه. (۱۴۰۱). تحلیل نیازمندی‌ها و انتظارات بیمه‌گذاران صندوق بیمه کشاورزی. *اقتصاد کشاورزی*، ۱۶(۳)، ۱۴۵-۱۶۷. doi: 10.22034/iaes.2022.555857.1928
- نعمت‌الهی، زهرا؛ فکوری، نازنین؛ حسینی یکانی، سید علی، و امیرنژاد، حمید. (۱۳۹۸). بررسی عوامل انگیزشی مشارکت کشاورزان در بورس شاخص‌های هواشناسی. *اقتصاد کشاورزی و توسعه*، ۲۷(۳)، ۲۳-۴۵. doi: 10.30490/aead.2020.252456.0
- نیک روش، سپیده؛ یزدانی، سعید؛ یآوری، غلامرضا و کاظم نژاد، مهدی. (۱۳۹۶). رشد بخش کشاورزی و میل نهایی به تجارت محصولات منتخب کشاورزی. *اقتصاد کشاورزی*، ۱۱(۴)، ۱۲۷-۱۴۱. doi: 10.22034/iaes.2018.29562

References

- Aiello, G., Li, Y., Boschini, G., Bollati, C., Arnoldi, A., & Lammi, C. (2019). Chemical and biological characterization of spirulina protein hydrolysates: Focus on ACE and DPP-IV activities modulation. *Journal of Functional Foods*, 63, 103592. <https://doi.org/10.1016/j.jff.2019.103592>
- Alizadeh arehjan, T., rafiee, H., & Hosseini, S. S. (2023). Identify and prioritize the export market challenges in selected products of Iran's food industry. *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 54(3), 701-717. doi: 10.22059/ijaedr.2022.332176.669093. [In Persian]
- Anabestani, A. A., & Tolabi Nejad, M. (2019). Assessment and prioritization of agricultural marketing challenges using Fuzzy Analytical Network Process (case study: the central rural city Poldokhtar). *Geographical Planning of Space*, 8(30), 59-78. doi: 10.30488/gps.2019.85832. [In Persian]
- Bakhshi Moghadam, A. M., Mahmoudi, S., & Hajinejad, A. (2022). Analysis of Factors Affecting the Success of Agricultural Land Integration Plan (Case Study: Chubar Rural District, Shaft county). *Geographical Studies of Coastal Areas Journal*, 3(2), 49-68. doi: 10.22124/gscj.2022.18905.1070. [In Persian]
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101. DOI: 10.1191/1478088706qp0630a
- Chen, S., & Ravallion, M. (2010). The developing world is poorer than we thought, but no less successful in the fight against poverty. *The Quarterly Journal of Economics*, 125(4), 1577-1625. <https://doi.org/10.1162/qjec.2010.125.4.1577>
- De Toni, A., Vizzarri, M., Di Febbraro, M., Lasserre, B., Noguera, J., & Di Martino, P. (2021). Aligning Inner Peripheries with rural development in Italy: Territorial evidence to support policy contextualization. *Land Use Policy*, 100, 104899. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.104899>
- Fielke, S., Taylor, B., & Jakku, E. (2020). Digitalisation of agricultural knowledge and advice networks: A state-of-the-art review. *Agricultural Systems*, 180, 102763. DOI: 10.1016/j.agsy.2019.102763
- Kay, C. (2005). Reflections on rural poverty in Latin America. *The European Journal of Development Research*, 17, 317-346. DOI: 10.1080/09578810500131037
- Ghaffaryfard, M. (2019). Review the process of development policy and regional balance during development plans in Iran (SWOT approach). *Strategic Studies of public policy*, 9(30), 21-41. [In Persian]

- Hassan Begi, A, Ali Begi, A. H, & Athari, Z. (2019). Problem analysis of rural transformation of food industry in Kabudarahang city in line with the development of entrepreneurship. *Entrepreneurship studies and sustainable development of agriculture*, 5(4), 105-116. doi: 10.22069/jead.2020.17419.1398. [In Persian]
- Inzadeh, S., Ranjbar, A., & Poursadegh, N. (2012). The effects of marketing mix elements on Brand equity. *New marketing research journal*, 2(3), 155-172. [In Persian]
- Jamshidi, O., Sobhani, S. M. J., Mokhber Dezfoli, A., & Hajimirrahimi, S. D. (2023). Strategic Analysis of the Development of Agricultural Businesses (Study of Karaj County). *Journal of Entrepreneurship and Agriculture*, 10(19), 93-106. [In Persian]
- Lane, J., Andrews, G., Orange, E., Brezak, A., Tanna, G., Lebesse, L., ... & Katz, A. (2020). Strengthening health policy development and management systems in low-and middle-income countries: South Africa's approach. *Health Policy OPEN*, 1, 100010. <https://doi.org/10.1016/j.hopen.2020.100010>.
- Leadership Council Of The Sustainable Development Solutions Network (Ed.). (2014). Ten Priority Challenges Of Sustainable Development. In An Action Agenda For Sustainable Development: Report For The Un Secretary-General (Pp. 8–26). Sustainable Development Solutions Network. <http://www.jstor.org/stable/Resrep15862.7>
- Kamali, Y. (2018). Methodology of thematic analysis and its application in public policy studies. *Iranian Journal of Public Policy*, 4(2), 189-208. doi: 10.22059/ppolicy.2018.67875. [In Persian]
- King, N., Brooks, J., & Tabari, S. (2018). Template analysis in business and management research. *Qualitative methodologies in Organization studies: volume II: methods and possibilities*, 179-206. DOI: 10.1007/978-3-319-65442-3_8
- Khorami, S., Raheli, H. O. S. S. E. Y. N., Javdan, E., & Kariminazad, F. (2022). -analysis agricultural sustainability among farmers in Meshkinshahr. *Journal Of Agricultural Science And Sustainable Production*, 32(1), 343-358. doi: 10.22034/saps.2021.44602.2639. [In Persian]
- Moradei, M., Falsoleiman, M., & Abtahineia, A. (2013). Recognition of effective factors on farmers will to take part in farming land consolidation plan performance case: Khoosf township. *Geography and Development*, 11(32), 89-102. doi: 10.22111/gdj.2013.1166. [In Persian]
- Najafi, B., & Farajzadeh, Z. (2010). The Role of Rural Cooperatives in Marketing of Agricultural Products A Case Study of Fars Province. *Co-Operation and Agriculture*, 21(1), 1-28. Dio: 20.1001.1.27835464.1389.21.1.1.5. [In Persian]
- Niakan, L. and Khadivar, A. (2022). Analysis of the needs and expectations of the policyholders of the Agricultural Insurance Fund. *Agricultural Economics*, 16(3), 145-167. doi: 10.22034/iaes.2022.555857.1928. [In Persian]
- Nikraves, S., Yazdani, S., Yavari, G. R., & Kazemnejad, M. (2018). The Growth of Agricultural Sector and Marginal Propensity to Trade. *Agricultural Economics*, 11(4), 127-141. doi: 10.22034/iaes.2018.29562. [In Persian]
- Nematollahi, Z., Fakouri, N., Hosseini-yekani, S. A., & Amirnejad, H. (2019). Study of motivational factors on farmers's participation in weather exchange. *Agricultural Economics and Development*, 27(3), 23-45. doi: 10.30490/aead.2020.252456.0. [In Persian]
- Rambo, A. T. (2017). From poor peasants to entrepreneurial farmers: The transformation of rural life in Northeast Thailand. <http://www.jstor.org/stable/resrep16019>
- Rezaeefar, M., Zare Mehrjerdi, M. R., Nezamabadi-Pour, H., & MehrabiBoshrahadi, H. (2023). Identification of Factors Affecting the Agricultural Sector's Sustainable Development, With a Focus on Health Factors and Critical Conditions (Covid-19 pandemic). *Agricultural Economics and Development*, 31(2). doi: 10.30490/aead.2023.360668.1483. [In Persian]
- Rezapour Tabari, M. M., & Yazdi, A. (2014). Conjunctive use of surface and groundwater with inter-basin transfer approach: case study Piranshahr. *Water resources management*, 28, 1887-1906. DOI: 10.1007/s11269-014-0578-2
- Popkova, E. G. (2022). Vertical farms as a promising direction for the development of sustainable agriculture. In *Sustainable Agriculture: Circular to Reconstructive, Volume 2* (pp. 273-278). Singapore: Springer Nature Singapore. DOI: 10.1007/978-981-19-1125-5_31
- Sadr Mousavi, M., Karimzadeh, H., Aghayari Hir, M., & Khaleghi, A. (2019). Pathology of the

- Consequences of Development Plans in Rural Areas by a Mixed Method: A Case Study of Varzaqan County. *Journal of Rural Research*, 10(1), 146-163. doi: 10.22059/jrur.2018.263703.1273. [In Persian]
- Sancha, C., Longoni, A., & Giménez, C. (2015). Sustainable supplier development practices: Drivers and enablers in a global context. *Journal of Purchasing and Supply Management*, 21(2), 95-102. <https://doi.org/10.1016/j.pursup.2014.12.004>
- Stojanov, R., Bureš, O., & Duží, B. (2017). Migration and development policies: The state of affairs before the 2015 European migration crises in the Czech Republic and its current implications. *Communist and post-communist studies*, 50(3), 169-181. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2017.06.002>
- Szczepanek, M., Piotrowska-Długosz, A., & Konopka, I. (2021). Sustainable crop production protects the quality of soil and plant raw materials. *Agronomy*, 11(6), 1178. <https://doi.org/10.3390/agronomy11061178>
- Sustainable Development Solutions Network. (2020). Sustainable development policy in crisis mode. Sustainable Development Solutions Network. <http://www.jstor.org/stable/resrep25837>
- Taphe, B. G., Agbo, F. U., & Okorji, E. C. (2015). Resource productivity and technical efficiency of small scale groundnut farmers in Taraba State, Nigeria. URL: <http://www.iiste.org/Journals/index.php/JBAH/article/view/25628/26496>
- Tilov, A. A., Poliakova, V. V., & Sumbatyan, S. L. (2021). The agricultural market of Russia: trends and development priorities. In *The Challenge of Sustainability in Agricultural Systems: Volume 1* (pp. 3-9). Cham: Springer International Publishing. DOI: 10.1007/978-3-030-73097-0_1
- Vadie, S., Kashani, S., & Rajablou, G. (2018). Evaluating the power theories with an emphasis on political elites of power. *Social Research*, 9(37), 47-63.

